

AMERİKÂN BASININDA ANKARA HÜKÛMETİ TEMSİLCİSİ REFET PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ YÖNETİMİ

*Refet Pasha, Istanbul Representative of the Ankara Government
in the American Press*

Mekki ULUDAĞ*

ÖZ: Bu çalışmada Ankara Hükûmeti temsilcisi olarak İstanbul'a gönderilmiş olan Refet Paşa'nın İstanbul'daki faaliyetlerinin Amerikan basınındaki yansımaları ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, Refet Paşa'nın çalışmaları ve müttefik temsilcileriyle olan ilişkilerinin Amerikan basını tarafından okuyucuya sunum şeklinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla öncelikle konuyla ilgili haber ve yazılar tespit edilmiş ve bunların tasnifi yapılmıştır. Yaşanan gelişmeleri olduğu gibi okuyucunun bilgisine sunmuş olan haberler öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Kara propaganda amaçlı ve yanlış bilgi içerdiği tespit edilen yazılar değerlendirme dışında tutulmuştur. Çalışmada mukayeseli analiz yöntemi kullanılmıştır. Buna göre Amerikan basınında konuyla ilgili tespit edilen haberler, yerli kaynaklar ve bilhassa yerli basındaki bilgilerle karşılaştırıldıktan sonra değerlendirme kapsamına alınmıştır. Refet Paşa'nın İstanbul'daki faaliyetlerinin Amerikan basını tarafından dikkatle takip edildiği ve konuyla ilgili binlerce haber ve yazının ilgili basında yer aldığı anlaşılmıştır. Çalışmanın muhtemel bulguları, Amerikan basınına Refet Paşa'nın İstanbul'daki idaresine bakışının ortaya çıkarılması ve konuyla ilgili literatüre katkıda bulunulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Refet Paşa, Refet Bele, Amerikan Basını, Ankara Hükûmeti İstanbul Temsilcisi

ABSTRACT: In this paper, the reflections on the activities of Refet Pasha, who was sent to Istanbul as the representative of the Ankara Government, in the American press were discussed. The study aims to reveal the way of presentation of Refet Pasha's works and his relations with allied representatives to the reader through the American press. For this purpose, news and articles related to the subject were first determined and their classification was made. The news that presented the developments to the reader information, as they are mostly, were evaluated as a priority. Articles found to contain propaganda and false information were excluded from the evaluation. The comparative analysis method was used in the study. Accordingly, the news on the subject in the American press was included in the scope of the evaluation after they were compared with the local sources and especially the information in the local press. It has been understood that the activities of Refet Pasha in

* Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Diyarbakır, mekki.uludag@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6557-7917

Geliş Tarihi / Received: 02.11.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 29.11.2022

Yayın Tarihi / Published: 30.01.2023

Istanbul were carefully followed by the American press and thousands of news and articles on the subject appeared in the relevant press. The possible findings of the study are to reveal the view of the American press on the administration of Refet Pasha in Istanbul and to contribute to the literature on the subject.

Keywords: Refet Pasha, Refet Bele, American Press, Ankara Government's Istanbul Representative

Giriş

Mudanya Mütarekesi hükümleri gereğince mütareke yürürlüğe girer girmez Yunan birliklerinin Doğu Trakya'dan tahliyesine başlanacaktır. Boşaltılacak olan yerler önce müttefiklere teslim edilecek, yirmi dört saat içinde müttefikler tarafından Türk birliklerine bırakılacaktır. Bu devir teslim görevini yerine getirmek ve Trakya'yı teslim almak üzere Refet Paşa, (TBMM Sicil No 176). İcra Vekilleri Heyeti tarafından 9 Ekim 1922 tarihinde görevlendirilmiş, görevlendirmesi 11 Ekim 1922 tarihindeki oturumda TBMM tarafından onaylanmış ve görevli olduğu süre boyunca meclisteki görevinden izinli sayılmasına karar verilmiştir (TBMMZC, 1922: 341). Refet Paşa, Trakya'ya gitmeden önce İstanbul'a gidecek, orada gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra Trakya'ya geçerek orada düzeni sağlayacaktır. Ayrıca Refet Paşa, İstanbul'da bulunduğu süre boyunca Ankara Hükümetinin temsilciliğini yapacaktır (*Sabah*, 13 Ekim 1922, s.1). 15 Ekim 1922 tarihinde Ankara'ya gelmiş olan Refet Paşa, hükümetle görüşerek görevi ile ilgili gerekli talimatları almıştır. Refet Paşa, aynı gün Bursa'ya gitmek üzere Ankara'dan hareket etmiş olan Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Bursa'ya doğru yola çıkmıştır. Birkaç gün Bursa'da kalmış olan Refet Paşa, 19 Ekim 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmiştir (Atatürk, 1927: 489). Refet Paşa, Mudanya'dan Gülnihal Vapuruna binerek İstanbul'a hareket etmiş, Kabataş İskelesinde İstanbul'a adım attığı andan itibaren binlerce İstanbullu tarafından görkemli bir törenle ve büyük bir coşku ile karşılanmıştır (*Tevhid-i Efkâr*, 20 Ekim 1922, s.1). Refet Paşa, Galata Köprüsünden, İstanbul cadde ve sokaklarından yürüyerek Fatih Camiine gittiği sırada yürüyüş güzergahı boyunca İstanbul halkının yoğun sevgi gösterileri ve tezahüratlarına mazhar olmuştur (Sheridan, 1922: 8).

Refet Paşa, ilk olarak Fatih Camiine gitmiş, orada dua ederek görevinde başarı dileğinde bulunmuştur. Ardından kendisi için hazırlanmış olan Şark Mahfiline geçen Refet Paşa karargahını orada kurmuştur. Müttefik generalleri Refet Paşa'yı ziyaret ederek Trakya'nın teslimi konusunu görüşmüşlerdir. Ardından birçok kişi Refet Paşa'ya hayırlı olsun ziyaretinde bulunmuştur. İstanbul Hükümetinden bazı kişiler de ziyaret edenler arasında

yer almış, Sadrazam ve İstanbul Hükûmetinin Dahiliye Nazırının temsilcileri de Refet Paşa'yı ziyaret etmişlerdir (Kandemir, 1954: 3012). Bu ziyaretlerde Refet Paşa İstanbul Hükûmetini, onun başbakanını veya bakanlarını tanımadığını, tüm Türkiye'de egemenliğin sadece Ankara Hükûmetine ait olduğunu ifade etmiştir. Böylece daha ilk günlerden itibaren İstanbul'da Refet Paşa vasıtasıyla İstanbul Hükûmetinin otoritesi sarsılırken Ankara Hükûmetinin idaresi tesis edilmeye başlanmıştır. Lozan Konferansına müttefikler tarafından Ankara ve İstanbul Hükûmetleri birlikte davet edilince TBMM tarafından Saltanat kaldırılmış, ondan sonra İstanbul Hükûmetinin bir hükmü kalmamıştır (Price, 1923: 208). Bunun sonucunda İstanbul Hükûmeti istifa etmiş ve Refet Paşa, İstanbul'un sivil ve askeri idaresine tamamen el koymuş, İstanbul'da artık yönetim bütünüyle Ankara Hükûmetine geçmiştir (Aydoğan, 2001: 258). Refet Paşa İstanbul'da hızlı bir şekilde otoriteyi sağlamış, polis teşkilatını faaliyete geçirirken askeri ve sivil görevlilerin atamasını gerçekleştirmiştir. Osmanlının son sultanı Vahdettin, bir hükmü kalmadığı ve hayatını tehlikede hissetmeye başladığı için İngilizlere sığınarak İstanbul'dan kaçmıştır. Bunun üzerine Refet Paşa Ankara Hükûmetinden acilen yeni bir halife belirlenmesini istemiş, bir gün sonra Vahdettin'in kuzeni Abdülmecit, TBMM'de yapılan oylama sonucunda yeni halife olarak seçilmiştir. Refet Paşa İstanbul'da bulunduğu süre boyunca halka, polislere, askerlere, sivil memurlara ve öğrencilere yönelik çok sayıda hitapta bulunmuş, tüm bu kesimleri Ankara Hükûmetinin yapısı ve faaliyetleri ile ilgili bilgilendirmiş, saltanatın yerine halk egemenliğinin yerleşmesi için çok çaba göstermiştir (Safa, T.y: 14).

Refet Paşa İstanbul'a geldikten sonra sistematik olarak şehirde Ankara Hükûmetinin otoritesini kurmaya çalışmış, bu konuda karşısındaki en büyük engel müttefik işgal kuvvetlerinin komutanları ile müttefik komiserleri olmuşlardır. Müttefik yetkilileri ile sürekli olarak toplantılar yapmış olan Refet Paşa, her defasında kendi otoritesini genişletmeye ve müttefiklerin etki alanını daraltmaya yönelik taleplerde bulunmuş, müttefik yetkililerini zor durumda bırakmıştır. Gümrük, polis teşkilatı, İstanbul'un askeri olarak korunması, sivil memurların maaşları, İstanbul Hükûmetinin kullandığı krediler ve borçları, Türk limanlarına girip çıkan gemilerin Ankara Hükûmetinin vizesine tabi tutulması gibi birçok konuda müttefik generalleri ile karşı karşıya gelmiş olan Refet Paşa, bu konuların tamamını Ankara Hükûmetinin talepleri doğrultusunda çözüme kavuşturmayı başarmıştır. İngilizlerin İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komutanı Harington, hatıralarında Refet Paşa İstanbul'a girdiğinden beri kendileri için huzur kalmadığını dile getirmiştir (Harington, 1941: 136). Bazen gerginlik öyle bir safhaya

yükselmiştir ki müttefik generalleri tehditler savurmak ve kendi devletlerinden takviye kuvvetler istemek zorunda kalmışlardır. Müttefiklere takviye birlikler gönderilemeyince müttefik generalleri kendi hükûmetlerine yalvarırcasına telgraflar yazarak Lozan Konferansının bir an önce başlatılmasını, barış antlaşmasının yapılmasını ve İstanbul'daki sorunların çözülmesini talep etmişlerdir. Refet Paşa, İstanbul'a gittiği andan itibaren müttefik işgal kuvvetleri ile müttefik sivil idarecilerini tanımadığını, öyle bir kuvvetin varlığını kabul etmediğini, Türkiye'de egemenlik hakkının Ankara Hükûmetinde olduğunu ve bunun İstanbul için de geçerli olduğunu ilan etmiştir. Refet Paşa'nın İstanbul'daki başarılı idaresi sonucunda, eski İstanbul Hükûmeti mensuplarının da aralarında bulunduğu, müttefiklerle iş birliği içinde olan çok sayıda kişi şehri terk ederek yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır (Sarıhan, 1996: 759).

Amerikan basın mensupları, Refet Paşa'nın İstanbul'a girişinden itibaren onu sıkı bir şekilde takip etmeye başlamış, Refet Paşa'nın adeta attığı her adıma kendi basın organlarında yer vermişlerdir. Bu çalışma, dayandığı kaynakları itibariyle bugüne kadarki çalışmalardan ayrılmaktadır. Refet Paşa'nın İstanbul'daki yönetimine ilişkin Peyami Safa (t.y.) ve Mutlu Cengiz (2021) tarafından yerel kaynaklardan yararlanılarak çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Zeki Sarıhan (1996) tarafından yerli kaynaklardan yararlanılarak yapılmış olan çalışmada Refet Paşa'nın İstanbul'daki faaliyetlerinin açıklamalı kronolojisi bulunabilir. Bununla birlikte, konuyla ilgili Amerikan basınından faydalanılarak hazırlanmış olan bir araştırmanın bulunmadığı tespit edildiğinden ve bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünüldüğünden dolayı bu araştırma yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Müttefik devletlerden biri olmakla birlikte Türk-Yunan savaşında kesin bir tarafsızlık kararı almıştır (*The Miami News, August 10, 1921*). ABD'nin bu kararından dolayı Amerikan basınının konuya yaklaşımının nispeten daha objektif olabileceği düşünülmüş olup bu çalışmada Amerikan basınından yararlanılmıştır (*Midweek Pictorial, November 16, 1922*). Amerikan basın organlarında, konuyla ilgili tespit edilen haberlerin büyük çoğunluğunun haber ajansları tarafından temin edilenler olduğu anlaşılmış, ayrıca bazı özel muhabirler ile gazetelerin kendi muhabirlerinin İstanbul'a giderek haber yaptıkları tespit edilmiştir (*The Illustrated London News, November 04, 1922*). Konuya ilişkin olarak taranmış olan Amerikan basınındaki haberlerin büyük oranda objektif haberler olduğu ve konuyla ilgili önemli bilgiler içerdiği söylenebilir. Bununla birlikte Amerikan basınında, Refet Paşa'nın İstanbul'u işgal ettiği veya Türklerin İstanbul'u işgal ederek tüm Hristiyanları katledecekleri gibi bazı objektif olmayan,

propaganda amaçlı haberler de tespit edilmiştir. Basındaki haber ve yazılar değerlendirilirken tarih metodolojisine uygun olarak öncelikle haberin kaynağı incelenmiş, ardından içerik değerlendirmesi yapılmıştır.

Refet Paşa'nın İstanbul'a Girişi ve İlk Faaliyetleri

Ankara Hükümeti tarafından Trakya Komutanı olarak atanmış olan Refet Paşa'nın İstanbul'a görkemli bir şekilde girmesi planlanmış, (*The Morning Press*, October 16, 1922), müttefik işgal güçleri karşılama sırasında bir sorun yaşanmaması için gerekli güvenlik önlemlerinin alınması için hazırlık yapmışlardır. Buna göre karşılama güvenlik önlemlerinin müttefik polis ve askerleri tarafından alınmasına karar verilmiştir. Refet Paşa ve beraberindeki askerî erkan göz kamaştırıcı gri üniformalar içinde şehre giriş yapmışlardır (*The Hartford Courant*, October 16, 1922). Refet Paşa Mudanya'dan İstanbul'a hareket ederken kendisi için büyük ve görkemli bir karşılama töreni hazırlandığı gibi resmi binalardaki padişah portreleri indirilmiş, onların yerine Mustafa Kemal Paşa'nın tablo resimleri asılmıştır. Ayrıca savaş bakanlığının girişine Mustafa Kemal Paşa'ya ait büyük boyutlu bir yağlı boya tablosu konulmuştur (*The Bangor Daily News*, October 19, 1922). Müttefikler tarafından alınmış olan bir karara göre sadece Refet Paşa'nın İstanbul'a girişine izin verilmiş, yanındaki jandarma birliğinin şehre girişine müsaade edilmemiştir. Bununla birlikte iki yüz kişilik bir Türk jandarma birliği İzmit'ten vapurla İstanbul'a hareket etmiş olup ilk başta karaya çıkmalarına izin verilmemişse de kısa bir süre sonra müttefikler tarafından yapılan açıklamaya göre en kısa süre içinde Çatalca'ya gitmeleri şartıyla jandarma birliğinin karaya çıkmasına izin verilmiştir (*Altoona Tribune*, October 19, 1922). Konutunun önündeki büyük kemerin üzerine Kemal Paşa'nın resmi asılmış olan şehzadenin Refet Paşa ve maiyetindeki jandarma birliğinin şehre girişindeki karşılama törenine katılacağı tahmin edilmiş fakat şehzade karşılama töreninde yer almamıştır (*Morning Examiner*, October 19, 1922). Refet Paşa, çelişkili gibi görünse bile, işgal altındaki başkentine görkemli bir şekilde giriş yapan bir sadrazam edasında, Trakya Olağanüstü Komiseri unvanıyla İstanbul'a girmiş, Galata'da karaya adım attığı andan itibaren yoğun sevinç gösterileriyle karşılanmıştır (Mutlu, 2021: 12). Refet Paşa'yı karşılamaya gelenler arasında yer almış olan, dünyanın bilinen en yaşlı insanı olarak nitelendirilen ve aynı zamanda Kürt Hamallar Birliği Başkanı olan Zaro Ağa tarafından ilk kurban kesilmiştir. Refet Paşa, Ankara Meclisi tarafından Edirne ve Trakya'nın çeşitli bölgelerine atanmış olan görevliler ve yüz kişilik jandarma birliğiyle birlikte İstanbul'a giriş yapmıştır. Mustafa Kemal'in kazandığı muharebelerden seçilen resimlerin görkemli bir şekilde sergilendiği bir alandan geçerek İstanbul caddelerinde

yürümüş olan Refet Paşa, ellerinde kırmızı bayraklarla kendisini selamlayan binlerce İstanbullunun sevgi gösterilerine onları selamlayarak karşılık vermiştir. Karşılama gelenler arasında yer almış olan kadınlar, günün onuruna peçelerini açarak Refet Paşa'ya sevgi gösterisinde bulunmuşlardır. Refet Paşa ve heyetini coşkuyla karşılayan binlerce kişi ellerinde ay yıldızlı yeşil flamalar taşıyarak sevinç gösterilerine eşlik etmişlerdir. Türk deniz ve kara kuvvetlerine ait birlikler bando eşliğinde İstiklal Marşı okuyarak gelenleri karşılarken Sultanın korumaları oldukları yerde donmuş bir vaziyette kalmışlardır (*The New York Herald*, October 20, 1922).

Refet Paşa, kendisini karşılamak için caddeleri doldurmuş olan binlerce İstanbullunun arasından yürüyerek doğrudan Fatih Camii'ne gitmiş, orada önce dua ederek Allah'tan başarı dileğinde bulunmuş, ardından toplanmış olan kalabalığa hitap etmiştir. Refet Paşa, Türk milletinden başka muhatap tanımadığını, milletin temsilcisi olan İstanbul Belediye Başkanı Yusuf Ziya Bey'in dışında hiçbir görevliyi kabul etmediğini ilan etmiş, İstanbul'a bağımsızlık getirdiğini, İstanbul'un egemenlik hakkının Türk milletine ait olduğunu ve her zaman öyle olacağını ifade etmiştir (*New York Tribune*, October 20, 1922). Refet Paşa ve komutasındaki jandarma birliğinin İstanbul'a girişi sabahlara kadar süren çeşitli gösterilerle kutlanmış, havai fişek sesleri her taraftan duyulurken müttefik işgal kuvvetleri muhtemel bir taşkınlık durumuna karşı hazır halde tutulmuşlardır. Refet Paşa'nın onuruna yapılan gösteriler adeta İstanbul'un uykusuz bir gece geçirmesine neden olmuştur. Sevinç gösterileri sorunsuz bir şekilde tamamlanmıştır (*The Evansville Journal*, October 24, 1922).

Refet Paşa, kendisi için hazırlanmış olan ikametgahına geçtiği sırada Sultan'ın temsilcileri kendisini ziyaret etmişlerdir. İlk olarak Osmanlı Sadrazamı adına gelmiş olan temsilci, kendisini tanıtan kartını göndermiş ve Refet Paşa'yı görmek istediğini bildirmiştir. Kartı eline alıp incelemiş olan Refet Paşa, Sadrazam diye birini tanımadığını, öyle bir şahsın veya bir görevlinin varlığından haberi olmadığını ifade etmiş ve ziyaret talebini reddetmiştir. Ardından Dahiliye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın temsilcisinin kartı Refet Paşa'ya verilmiş, Refet Paşa kartı inceledikten sonra öyle bir kişiyi tanımadığını, Türk Hükûmetinde öyle bir görevde o isimle birinin bulunmadığından emin olduğunu söyleyerek onun da ziyaret talebini geri çevirmiştir (*The Chattanooga News*, October 20, 1922). Refet Paşa'yı Sultan adına ziyaret etmek istemiş olan Sultanın temsilcisi, Sadrazam ile Dahiliye Nazırının temsilcilerinin başına gelenleri öğrendiğinde panik bir halde Yıldız Sarayına geri gitmiştir. Böylece Sultan'ın, Ankara temsilcisi Refet Paşa

tarafından tanınmak için sergilediği çabalar sonuçsuz kalmıştır (*The Johnson City Staff*, October 20, 1922). Refet Paşa'yı ziyaret ederek görüşen İstanbul Ermeni patrikliğinin papazı, Refet Paşa'ya Ermeni toplumunun Kemalist hükûmete bağlılığını bildirmiş, Refet Paşa, papaza, Ermeniler provokasyon yapmadıkları sürece onlara iyi davranılacağını belirterek karşılık vermiştir (*The Commercial Appeal*, October 22, 1922).

Refet Paşa, İstanbul'a yerleştikten bir gün sonra basın mensuplarıyla görüşmesi sırasında Türkiye'nin geleceğine ilişkin kendisine sorulmuş olan bir soruya cevap vermiş, Türklerin, dünyanın en büyük ordularından birine sahip olduklarını (*The Asheville Citizen*, October 21, 1922) ve dünyanın en güçlü asker milleti olduklarını ileri sürmüştür. Türklerin elde ettikleri zaferi başka bir ordunun kazanmasının imkânsız olduğunu ve Türk halkının gösterdiği dayanışma ruhunun tüm dünyanın takdirini kazandığını ifade etmiş olan Refet Paşa, Türkiye işgal tehdidi ile karşılaştığında tüm halkın gönüllü bir şekilde silahlandığını ve işgallere karşı direndiğini dile getirmiştir. Sözlerinin devamında Türkiye'nin artık bölünmüş bir ülke olmadığını, milletin bir bütün olduğunu ve tarihin bu büyük askeri başarıyı kaydettiğini dile getiren Refet Paşa, buna rağmen henüz yapılacak çok işleri bulunduğunu, gençlere iyi bir gelecek ve müreffeh bir ekonomik yaşam standardı temin etme azminde olduklarını belirtmiştir. Refet Paşa, Türkiye'nin tam bağımsızlığını kazandığını, Türkiye'nin artık tümüyle Müslüman bir ülke olacağını ve bunu başkalarından yardım almadan kendi başına başaracağını söylemiştir. Refet Paşa'nın bu konuşması Amerikan basını tarafından dikkatle takip edilmiş ve onlarca farklı Amerikan basın organında yer almıştır (*The Knoxville Sentinel*, October 20, 1922). Refet Paşa'nın maiyetinde İstanbul'a giriş yapmış olan yüz kişilik jandarma birliği Ayasofya'da kurulan kamplara yerleştirilmiş ve gelecek olan takviye birlikler için yeni yatakhaneler hazırlanmıştır. Refet Paşa'nın ikametgahı Türk birlikleri tarafından gece gündüz koruma altına alınmıştır (*The Meriden Daily Journal*, October 21, 1922).

Refet Paşa, Darülfünunu ziyaretinin ardından İstanbul Beyazıt Meydanında yaptığı açıklamada Ankara Hükûmetinin İstanbul'daki Sultanın otoritesini tanımadığını, artık Türkiye için paşa veya paşaların döneminin sona erdiğini, Hilafetin korunacağını fakat sultanın yönetim gücünün devam edemeyeceğini, artık kendilerinin monarşi rejimini kabul etmeyeceklerini ve Yakın Doğuda doğmakta olan demokrasinin öncüleri olacaklarını bildirmiştir. Böylece Refet Paşa bu konuşmasında Saltanatın kaldırılmasından henüz sekiz dokuz gün önce Saltanatın kaldırılacağını

açıkça ifade etmiştir (*The Minneapolis Sunday Tribune*, October 22, 1922). Refet Paşa'nın konuşmasında kendi kendilerini yönetme, demokratik yönetim gibi kavramlara vurgu yapmış olması Amerikan basınında büyük yer tutmuş ve basın mensuplarının ilgisini çekmiştir. Türkiye'nin demokrasi talep ettiğine ilişkin haberler Amerikan basınında büyük başlıklarla verilmiştir (*Dayton Daily News*, October 25, 1922) Refet Paşa'nın İstanbul'a ayak basmasıyla İstanbul'un tarafsızlık statüsü sona erdiği, şehirde yeniden Türk egemenliğinin başladığı belirtilmiştir (*The Wilkes-Barre Record*, October 23, 1922).

Refet Paşa'nın Müttefik Devletlerin İstanbul Temsilcileri ile Görüşmeleri

Müttefik generalleri Refet Paşa'yı İstanbul'a gelişinin ertesi günü ziyaret ederek onunla Trakya'nın devir teslim konusunu görüşmüşlerdir. Refet Paşa, generallere, kendisine bağlı jandarma birliklerinin herhangi bir taşkınlık yapmayacağı teminatını vermiştir (*Norwich Bulletin*, October 23, 1922). Birkaç gün sonra Refet Paşa, müttefik işgal kuvvetlerinin İstanbul'daki komutanları ile uzun süren bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıya Ankara Hükûmeti adına Refet Paşa, İngiltere adına Charles Harington, Fransa adına Charles Antoine Charpy ve İtalya adına Ernesto Mombelli katılmışlardır. Toplantıda asıl olarak Türk jandarma birliğinin Trakya'yı teslim alması ve İstanbul'un sivil idaresi ile ilgili yetkilendirmeler konuşulmuştur. Refet Paşa, emrindeki jandarma birliğinin İstanbul üzerinden Trakya'ya geçmesini talep etmiş, bu talep müttefik generalleri tarafından kabul edilmemiştir (*Reno Evening Gazette*, October 24, 1922). Müttefikler, Türk jandarma birliğinin deniz yoluyla Tekirdağ'a geçirilmelerini önermişlerdir (*Greenfield Daily Recorder*, October 24, 1922). Toplantıda gerginlik hâkim olduğu gibi kesin bir karar alınmadan toplantı sona ermiştir. Bununla birlikte müttefik devletlerin İstanbul'daki Yüksek Komiserleri, Refet Paşa'ya yakın ilgi göstermiş, onu iyi ağırlamışlardır. Refet Paşa'nın emrindeki jandarma birliklerinde görev alacak olan sekiz bin kişilik jandarma birliği, İzmit ve Mudanya'da toplanmış, Trakya'ya geçmek için müttefiklerin onayını beklemişlerdir. Marmara Denizine kısa bir süre önce gelmiş olan on iki adet Amerikan destroyerinin komutanları İstanbul'da Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol ile görüşmüşlerdir. Bristol, toplantıda Amerika'nın tam tarafsızlık politikasının devam ettiğini, Amerikan birliklerinin tüm enerjilerini insani yardım ve Amerikan mülklerinin korunmasına sarf etmeleri gerektiğini belirtmiştir (*The Scioto Gazette*, October 24, 1922). Refet Paşa ile müttefik generalleri arasında yapılmış olan toplantıdan sonra müttefik devletlerin İstanbul Yüksek Komiserleri kendi aralarında bir

toplantı yapmış, Mudanya Mütarekesinde kararlaştırıldığı üzere Doğu Trakya'nın boşaltılması ve Refet Paşa komutasındaki Türk birliğine teslim edilmesini ele almışlardır (*Burlington Daily News*, October 24, 1922).

Refet Paşa'nın emrine verilen jandarma birliklerinin Trakya'ya geçişleri devam ederken müttefik generalleri tarafından Refet Paşa'ya gönderilen bir bildiriye, jandarmaların İstanbul üzerinden geçişlerine izin verilmeyeceği bir kez daha yinelenmiştir. Refet Paşa, bu bildiriye protesto etmiş, kendisine bağlı birliklerin Ayasofya çevresindeki kampta disiplinli bir şekilde, hiçbir sorun çıkarmadan bulduklarını, müttefiklerin bu kararının anlaşılır bir şey olmadığını belirtmiştir (*The State*, October 30, 1922). Lozan Konferansının planlanan tarih olan 13 Kasım 1922 tarihinde düzenlenemeyeceği ve ileri bir tarihe erteleneceğine ilişkin bilgi üzerine Refet Paşa, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Charles Harington'a gönderdiği bir mesajla, Türk birliklerinin tarafsız bölge olarak nitelenen bölgelere gireceklerini ve bunun Mudanya Mütarekesi hükümleri gereğince yapılacağını bildirmiştir. Refet Paşa'nın mesajıyla uyumlu bir şekilde Türk birlikleri birkaç noktadan tarafsız bölgeye girmişlerdir. Harington, Refet Paşa'ya, konunun politik bir mesele olduğunu, kendi hükûmetine danıştıktan sonra cevap verebileceğini bildirmiştir. İstanbul ve çevresinde oldukça sakin olan durum birden gergin bir hal almış, Ankara Hükûmeti İstanbul'da bir an önce otoritesini tesis etmek için çabalarken müttefikler barış yapılmadan buna izin vermek istememişlerdir (*The New York Herald*, November 05, 1922). Saltanatın Büyük Millet Meclisi tarafından yasayla kaldırılmasından sonra bir hükmü kalmamış olan İstanbul Hükûmeti istifa ederek yönetimden tamamen çekilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'da düzenin sağlanması amacıyla çalışmalara başlamış olan Ankara Hükûmeti temsilcisi Refet Paşa, yaşanan gelişmeleri müttefik generallerine bildirmiş, kendisinin Ankara Hükûmeti tarafından İstanbul Valisi olarak atandığını duyurmuştur. İstanbul'daki müttefik yüksek komisyonu yeni rejimi kabul etmiştir (Güllü, 2017: 129). Müttefiklere verilen bir başka notada artık müttefik gemilerinin Türkiye limanlarına giriş ve çıkışlarının Ankara Hükûmetinin iznine tabi olduğu, izin verilmemiş gemilerin limanlara girişine müsaade edilmeyeceği bildirilmiştir. İstanbul'da aniden değişen durum üzerine konuyu görüşmek üzere olağanüstü bir toplantı yapmış olan müttefik yüksek komiserleri, Ankara Hükûmeti temsilcilerinin İstanbul'daki müttefik işgal kuvvetlerinin tahliyesi yönündeki taleplerinin reddedilmesine karar vermişlerdir. Refet Paşa, müttefiklere gönderdiği bir başka nota ile bütün savaş gemilerinin boğazlardan geçişinin Ankara'nın iznine tabi olduğunu bildirmiştir (*The Brattleboro Daily Reformer*, November 06, 1922). Saltanatın kaldırılması ve İstanbul

Hükûmetinin istifa etmesinden sonra Refet Paşa tarafından İstanbul'un sivil ve askeri idaresine el konulmuş, Refet Paşa'nın bu tutumu ilk başta müttefiklerin tepkisini çekmiştir. Kısa bir süre sonra şehirde asayiş sorunları baş gösterince müttefikler Refet Paşa'ya verdikleri ortak bir bildiri ile İstanbul'da en kısa süre içerisinde düzenin sağlanmasını talep etmiş ve Ankara Hükûmetinin idaresini tanıdıklarını bildirmişlerdir (*The Minneapolis Tribune*, November 06, 1922). Refet Paşa, İstanbul'daki idareye tamamen el koyduktan sonra birçok konuda hızlıca yeni kararlar almış ve bu kararlarını müttefiklere de bildirmiştir. Müttefik yüksek komiserleri ile generalleri, Refet Paşa'dan gelen ultimatoları kabul etmeden önce İngiliz elçiliğinde bir araya gelerek bir toplantı yapmışlardır. Toplantıya bir süre sonra Refet Paşa da davet edilmiş ve İstanbul'da Ankara Hükûmetine bağlı sivil idarenin tesis edilmesi tüm yönleriyle ele alınmıştır. Toplantının ardından İstanbul'da sivil idare Ankara Hükûmetine geçmiştir (*The Journal and Tribune*, November 06, 1922).

Refet Paşa, müttefiklere verdiği bir nota ile müttefiklere ait tüm işgal kuvvetleri ve tüm birliklerin İstanbul'dan çekilmelerini ve şehrin kontrolünü Ankara Hükûmetine bırakmalarını talep etmiştir. Müttefik işgal kuvvetlerinin komutanları, konuyla ilgili olarak kendi hükûmetleri ile görüşükten sonra Refet Paşa ile yeniden bir araya gelmişlerdir. İngiliz General Harington, müttefikler arasında alınan ortak karar gereği müttefik işgal kuvvetlerinin barış imzalanmadığı sürece İstanbul'dan ayrılmayacaklarını ve şehirdeki askeri otoriteyi bırakmak niyetinde olmadıklarını bildirmiştir. Harington'a göre Refet Paşa, müttefik generallerinin otoritesini gasp etmiştir ve bu durum, İstanbul idaresini müttefiklere bırakmış olan Mondros Mütarekesi hükümlerine aykırıdır (*The Selma Times-Journal*, November 07, 1922). Refet Paşa, Harington'a verdiği cevabında, Ankara Hükûmeti olarak kendi egemenliklerine yönelik hiçbir dış müdahaleyi kabul edemeyeceklerini ve kendisinin İstanbul'da müttefiklerle uyum içinde çalışmak konusunda endişeli olduğunu belirtmiştir. Refet Paşa, müttefik işgal kuvvetleri ile müttefik devletlere ait savaş gemilerinin İstanbul'dan çıkartılmaları yönünde Ankara Hükûmetinin açık talimatı bulunduğunu müttefik generallerine bildirmiştir. Harington, Refet Paşa'nın memurları görevden aldığını, kamu düzeni ile kamu yönetimini sürdürmeye çalıştığını ve kendi idaresini İstanbul'da tamamen tesis etmek için uğraştığını kendisine hatırlatmış, tüm bunların Mondros hükümlerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Harington, eninde sonunda İstanbul'un Ankara'daki ulusalcılara verileceğini ve bunun birkaç hafta içinde gerçekleşebileceğini, bu süre içinde müttefiklerin şehirdeki güvenliğini

sağlanmasından sorumlu olacaklarını ifade etmiştir (*Salina Evening Journal*, November 07, 1922). Harington ayrıca, Ankara Hükûmeti aleyhinde yayınlar yapan İstanbul merkezli Sabah gazetesinin baş yazarı Ali Kemal Bey'in Refet Paşa'nın emrindeki kişilerce kaçırıldığını öğrendiklerini, Ali Kemal Bey'in kırk sekiz saat içinde serbest bırakılması gerektiğini talep etmiştir. Refet Paşa, Ali Kemal Bey'in tutuklandığına dair bir bilgiye sahip olmadığını ve konuyu araştıracağını ifade etmiştir. İstanbul'a ulaşan bilgilere göre Ali Kemal Bey İstanbul'dan İzmit'e götürülmüş, kalabalık bir grup tarafından linç edildikten sonra asılarak idam edilmiştir. Müttefik generallere göre şayet tutuklanmalara müsaade edilirse işgal kuvvetlerinin güvencesi altında İstanbul'da yaşayan ve Ankara Hükûmetine muhalif olan yüzlerce Türk, Rum ve Ermeni vatandaş Refet Paşa'ya bağlı birlikler tarafından hapsedileceklerdir (*The Topeka State Journal*, November 07, 1922). Müttefik generalleri ile Refet Paşa arasında yapılmış olan toplantı oldukça gergin bir ortamda gerçekleşmiş, karşılıklı sert bir üslup tercih edilmiş, hatta tehdide varacak derecede keskin ifadeler kullanılmıştır. Müttefik generalleri İngiltere, Fransa ve İtalya'nın ortak hareket etme kararı üzerine kendilerinden emin bir şekilde konuşurken Refet Paşa, egemenlik hakkının kendilerine ait olduğunu vurgulayarak generallerin sert üslubuna aynı sertlikte yanıt vermiştir (*Asbury Park Evening Press*, November 07, 1922).

İstanbul'da Ankara Hükûmeti İdaresinin Tesisi ve Refet Paşa'nın Yönetime El Koyması

Refet Paşa İstanbul'a geldikten hemen sonra askeri ve sivil idareyi kontrol altına almak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerden ilki finansal duruma yönelik olmuş, Hamit Bey, Refet Paşa'nın talimatı üzerine İstanbul'daki tüm bankalara göndermiş olduğu bir bildiri ile Sultana bağlı İstanbul Hükûmeti adına ve o hükûmetin çalışanlarına yapılan ödemelerin Ankara Hükûmeti tarafından tanınmayacağını, bankalar tarafından yapılacak tüm ödemeler ile polis, asker ve sivil memur maaşlarının ödenmesinin Refet Paşa'nın onayına bağlı olduğunu bildirmiştir. Hamit Bey'in bildirisi finans çevrelerinde kaygıyla karşılanmış, konunun bir an önce çözüme kavuşturulmaması durumunda tüm finansal faaliyetlerin durma noktasına gelebileceği belirtilmiştir. Bankalar bir süre için tüm parasal hareketleri durdurmuşlardır. Sonuçta sadece Refet Paşa'nın onayından geçen ödemelerin yapılmasına karar verilmiştir (*St. Joseph Gazette*, October 27, 1922). Refet Paşa, İstanbul Ticaret Okulunu ziyareti sırasında yapmış olduğu konuşmasında Misak-ı Milli belgesinin sadece politik bağımsızlığı değil, aynı zamanda adli ve ekonomik bağımsızlığı da hedeflediğini, bunlar olmadan siyasi bağımsızlığın tek başına büyük bir

anlam ifade edemeyeceğini bildirmiştir. Ona göre Türkiye Lozan'da tam siyasi, adli ve ekonomik bağımsızlık talebi doğrultusunda müzakerelerde bulunacaktır (*Chicago Tribune*, October 29, 1922).

Refet Paşa, İstanbul'a yerleştikten birkaç gün sonra Sultan Vahdettin'in sarayına giderek onunla dört saat süren uzun bir görüşme gerçekleştirmiş, görüşme İstanbul ve Ankara'da büyük yankı uyandırmış olup Amerikan basınında görüşmeye dair çok sayıda haber yer almıştır. Görüşmede Sultanın kişisel güvenliğine yönelik Refet Paşa tarafından teminat verilirken Sultanın da Ankara Hükûmetinin kararlarına saygı duyacağını ve kendi otoritesinin sınırlandırılmasına karşı çıkmayacağını söylediği iddia edilmiştir (*The North Adams Transcript*, October 30, 1922). Refet Paşa, Sultan ile görüşmesinden sonra Associated Press muhabirine açıklamalarda bulunmuştur. İkilinin görüşmesinde Sultan, barış antlaşması imzalandıktan sonra Ankara'daki meclisin dağıtılmasını ve yapılacak olan yeni bir anayasa ile Ankara'daki görevlilerin yönetimdeki yerlerinin tayin edilmesini talep etmiştir. Refet Paşa, Sultan'ın Ankara Hükûmetine yönelik dostane olmayan tutumuna ilişkin sitemde bulunurken Sultan buna karşılık Ankara Hükûmetine bağlı askeri birliklerin İstanbul'u işgal ettiklerini ileri sürerek bu durumu eleştirmiştir. Refet Paşa ile Sultan Vahdettin'in görüşmesi sırasında barış görüşmelerinde Türkiye'yi temsil meselesi gündeme gelmiş, Refet Paşa Sultana, Lozan Konferansında Türkiye'yi temsil yetkisini Ankara Hükûmetine bırakmasını tavsiye etmiştir (*The Casper Daily Tribune*, Wyoming, October 31, 1922). Görüşmeden sonra Refet Paşa'nın yapmış olduğu açıklamaya göre Sultanın statüsüne barış antlaşmasından sonra Ankara Hükûmeti tarafından karar verilecektir (*Lawrence Daily Journal World*, October 31, 1922). Bir süre sonra müttefik devletler İngiltere, Fransa ve İtalya'nın ortak notasıyla hem Ankara Hükûmeti hem de İstanbul Hükûmeti Lozan Konferansına davet edilmişlerdir. Türkiye'yi temsil etme yetkisinin sadece Ankara Hükûmetine ait olduğunu belirten TBMM, Saltanatın kaldırıldığını ilan etmiş ve bunu meclis kararıyla kanuni güvenceye bağlamıştır (Aslan, 2002: 99). Bunun üzerine Sultan ve İstanbul'daki kabine sabaha kadar süren bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Yıldız Köşkündeki toplantının başlangıcında hâkim olan görüş, sultan ile hükûmetin istifası yönünde iken bir süre sonra aniden Ankara'nın kararına karşı direnmeye karar verilmiştir. İddialara göre toplantıdan önce Sultan ve hükûmet yetkilileri istifa kararını verdikleri gibi toplantıda nasıl istifa etmeleri gerektiğine yönelik müzakerede bulunmayı planlarken toplantıya katılmış olan Ankara Hükûmetine muhalif bazı radikal fikirli kişiler, Sultan

ile hükümet üyelerini bu düşüncelerinden vazgeçirmişlerdir (*The Philadelphia Inquirer*, November 05, 1922).

Saltanatın kaldırılmasından sonra İstanbul'daki gelişmeler daha sık olarak Amerikan basınında yer almaya başlamıştır. Konuyla ilgili haberlerden birine göre İstanbul artık Ankara Hükümetinin kontrolüne geçmiş, Refet Paşa İstanbul valisi olarak atanmıştır. Haberin devamında Türklerin Mudanya ateşkesini ihlal ettikleri, tarafsız bölgelere girmeye başladıkları, İstanbul'da Kemalist idarenin kurulduğu ve bunun için şehirde kutlamalar yapıldığı belirtilmiştir. Haberde İstanbul'daki kutlamalara binlerce kişinin katılarak yürüyüş yaptığı, yürüyüşe öğrencilerin destek verdiği, gösteriler sırasında sarayın protesto edildiği ifade edilmiştir. Haberden anlaşıldığına göre gösteriler sırasında Mustafa Kemal Paşa ve Yeni Türkiye lehinde sloganlar atılırken padişah ve saltanatın aleyhinde sloganlara yer verilmiş, kutlamalar sırasında müttefik işgal kuvvetlerine bağlı polisler tarafından göstericilere ateş açılmış ve bunun sonucunda bazı göstericiler öldürülmüşken birkaç gösterici yaralanmıştır. Haberin devamında İstanbul'daki Hristiyanların büyük tedirginlik yaşadıkları ve büyük çoğunluğunun şehirden kaçmak için çaba gösterdiği iddia edilmiştir (*The Palm Beach Post*, November 06, 1922). Philadelphia Inquirer'deki bir iddiaya göre Refet Paşa, Sultan Vahdettin'e İstanbul Hükümetinin istifa etmesi gerektiğini bildirdiği zaman Sultan bunu reddetmiştir. Habere göre Vahdettin, sahip olduğu yönetim yetkilerini ancak İslam dünyasının ortak kararıyla devredebileceğini bildirmiş, bunun üzerine Refet Paşa, İstanbul Hükümetinin istifa etmemekte direnmesi halinde hepsinin darağacında sallandırılacaklarını bildirerek görüşmeden ayrılmıştır. Haberin iddiasına göre Refet Paşa'nın bu tehdidi sonucunda İstanbul Hükümeti derhal istifa kararı almış ve istifa etmiştir (*The Philadelphia Inquirer*, November 06, 1922).

İstanbul Hükümetinin istifa etmesi üzerine ona ait olan tüm yetkiler Refet Paşa ile Ankara Hükümeti temsilcilerine geçmiştir. Refet Paşa, 4 Kasım 1922 tarihinden itibaren İstanbul'un TBMM'nin idaresi altına geçtiğini ilan etmiştir. O halde Sultan için yeni durumu kabul etmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Refet Paşa yönetime el koyduktan sonra Sultanın sarayının etrafına korumalar yerleştirilmiş, sarayda korku ve endişe hâkim olmuştur. Sultan Vahdettin'in, Saltanatın kaldırılması hakkında bir açıklama yapmamış olmakla birlikte yeni durumu kabul etmek zorunda kalacağı tahmin edilmiştir. Refet Paşa, İstanbul'daki tüm mahkemelerin faaliyetlerinin askıya alındığını bildirmiş ve İstanbul Başsavcısına Ankara Hükümetinin

kanunlarına göre hareket etmesini emretmiştir. İstanbul Hükûmeti sona erdiği ve ona bağlı bakanlıkların faaliyetlerine son verildiği için tüm kamu çalışanları Ankara Hükûmetinden verilecek olan talimatları beklemeye başlamışlardır. Bab-ı Ali'nin Ankara Hükûmetinin kararlarını kabul etmesini talep eden memurlar İstanbul Hükûmetini protesto yürüyüşü düzenlemişlerdir (*The Bristol Herald Courier*, November 06, 1922). İstanbul Hükûmeti istifa ettikten sonra eski Sadrazam Tevfik Paşa, Bab-ı Ali'nin yurt dışındaki temsilcilerine, ellerindeki arşiv niteliğine sahip belgeleri Ankara Hükûmeti temsilcilerine vermeleri yönünde bir talimat göndermiştir. Böylece Ankara Hükûmetinin yurt dışındaki temsilcilerinin politik temsil gücü artmıştır (*The Minneapolis Morning Tribune*, November 06, 1922). Refet Paşa tarafından tüm idari birimlere gerekli talimatlar verilmiş, hepsinin çalışmalarına devam etmeleri istenmiştir. Çalışma ofisinin balkonundan halka hitap etmiş olan Refet Paşa, *esir başkent* olarak tanımladığı İstanbul için özgürlük zamanının geldiğini belirtmiştir. Konuşmasında TBMM orduları ile İstanbul halkına teşekkür etmiş olan Refet Paşa, İstanbul halkının sağduyusu sayesinde İstanbul'da kansız bir devrim gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Refet Paşa, halka sağduyu içinde davranmaya devam etmesini, Halifeye saygılı davranılmasını ve Halifenin şahsına yönelik herhangi bir saldırıda bulunulmamasını tavsiye etmiştir. İstanbul belediye meclisi, Refet Paşa'nın da bulunduğu bir sırada yaptığı toplantı sonunda idarenin Ankara Hükûmetine geçtiğini onaylamıştır. Ardından meclis üyeleri arasında yapılan seçim sonucunda yeni bir belediye başkanı seçilmiş, yeni belediye başkanı, Ankara Hükûmetine bağlılık yemini ederek görevine başlamıştır (*The Sumter Daily Item*, November 06, 1922). Yaşanan gelişmeler sonucunda İstanbul'da ekonomik durum kısa süre içinde kötüleşmiş, gıda fiyatları hızla yükselmiş, iş yerleri kapanmış ve tüccarlar şehirdeki istikrarsızlıktan dolayı ürün getirmeye yanaşmadıkları için kıtlık tehlikesi baş göstermiştir. Amerikan firmalarında çalışan Rum ve Ermeniler korku içinde İstanbul'u terk ettikleri için üretimde aksamalar yaşanmıştır. Ayrıca Ankara Hükûmetine bağlı birliklerin her an şehri basarak ele geçirme ihtimaline karşılık bankalarda yüklü miktarda parası bulunan kişiler paralarını bankalardan çekmişlerdir ve bu durum nakit para sıkıntısının yaşanmasına neden olmuştur (*The New York Times*, November 14, 1922).

Refet Paşa, Mudanya Mütarekesinden beri Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmiş olan Amerikalı gazeteci John Clayton'a bir mülakat vermiştir. Clayton, ilk olarak İslam dünyasının Saltanatın kaldırılması hakkındaki düşüncelerini sormuş, bu davranışın diğer dinlere mensup kişilere anti-Kemalizm propagandası için bir koz olup olmayacağını

sorgulamıştır. Refet Paşa, Clayton'a verdiği cevabında Saltanatın kaldırılmasının bir anti-Kemalizm propagandasına sebep olmayacağını belirtmiş, üç yıldan beri Hilafetin manevi mülkiyetinin zaten TBMM'de olduğunu söylemiştir. Refet Paşa'ya göre bu süre boyunca Ankara Hükûmeti İslam dünyası ile yakın ilişkiler tesis etmiş, ayrıca İngilizlerin elinde esir olan Sultan İslam dünyasının desteğini zaten kaybetmiştir. Sözlerinin devamında İslam dünyasının Hilafeti desteklediğini ve zaten Ankara Hükûmetinin Hilafete karışmadığını ifade etmiş olan Refet Paşa, İslami toplumun manevi olarak Hilafeti temsil eden TBMM'yi desteklediğini ileri sürmüştür. Ardından Clayton, Saltanatın kaldırılmasına ilişkin kararın tüm İslam dünyasının rızası ile alınıp alınmadığını sormuştur. Refet Paşa, 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılışını kastederek, Ankara'nın aldığı kararın yeni bir durum olmadığını, esasen bu kararın iki yıl önce, TBMM'nin egemenliği halka verdiği zaman alındığını belirtmiştir. Paşa'ya göre asıl o zaman İslam dünyası Hilafetin aslında TBMM'nin elinde olduğunu anlamış, Saltanatın yasal olarak ve oylama sonucunda kaldırılmasıyla durum fiilen gerçekleşmiştir. Clayton'ın Hilafet hakkının Osman oğullarına ait olup olmadığına yönelik sorusuna, Refet Paşa Hilafet hakkının Osman oğullarına ait olduğunu belirterek cevap vermiştir. Clayton, öyleyse şimdilik yetkileri elinden alınmışsa da sultanın Halife olarak yerinde kalacağına yönelik bir yorumda bulunmuş, Refet Paşa bu yorumun yanlış olduğunu, Halifelik koltuğunun şimdilik boş kaldığını ifade etmiştir. Refet Paşa'ya göre şimdiki halife fiilen tahttan çekilmiştir ve yerine henüz yeni bir halife seçilmemiş, ayrıca Hilafet, İslam düşmanları tarafından işgal edilmiş olan bir ülkede olamaz ve halife olacak olan kişi de esaret altında olamaz. Sözlerinin devamında Sultan'ın üç yıldan beri İngiliz esiri olduğunu ve bu süre içerisinde fiilen Halife olmadığını dile getiren Refet Paşa, İstanbul'un işgalinden beri Hilafeti TBMM'nin temsil ettiğini belirtmiştir. Clayton'ın, Türkiye'nin saltanat ile hilafeti birbirinden ayırmaktan ne umduğuna yönelik sorusuna, her iki gücün birbirinden ayrı olduğu benzer demokratik ülkelerdeki her şeyin beklenebileceği şeklinde cevap veren Refet Paşa, demokratik Türkiye'de egemenliğin millete ait olması gerektiğini ifade etmiştir. Clayton, saltanatın barış antlaşmasının imzalanmasından sonra değil de öncesinde kaldırılmasını sorgulamış, Refet Paşa, sultan ile İngilizler arasında muhtemel bir entrikadan şüphelendiklerini ve bunun kendilerini tedirgin ettiği için saltanatu kaldırdıklarını, öyle bir riske katlanamadıklarını belirtmiştir. Clayton, İstanbul'da önde gelen Türk devlet adamlarıyla görüşerek onların, Refet Paşa'nın Saltanat hakkındaki fikirlerine ilişkin görüşlerini öğrenmeye çalışmıştır. Clayton'ın Türk devlet adamlarından

edindiği izlenime göre Refet Paşa'nın saltanat hakkındaki fikirlerini açıkça ifade etmiş olması radikal Müslümanlar arasında tartışmalara sebep olacaktır. Makalesinin devamında Clayton, Türk devlet adamlarının bu düşüncelerinin aksine, Pera'da büyük bir kutlama yapıldığını ve orada kutlamalara katılmış olan Türk din adamlarının TBMM'nin saltanatı kaldırma yönündeki kararını desteklediklerini ifade etmiştir (*The Commercial Appeal*, November 07, 1922).

İstanbul'da Savaşın Eşiğinden Dönülmesi ve Refet Paşa'nın Şehirde Tam Hâkimiyet Sağlaması

Refet Paşa İstanbul'da idareye el koyduktan sonra Ankara'dan Refet Paşa'ya yeni bir talimat gönderilmiştir. Ankara'dan gönderilen talimatta müttefiklerin İstanbul'daki finans piyasasının kontrolünün tamamını İstanbul'daki Ankara Hükûmeti temsilcilerine bırakmaları gerektiği belirtilmiş, ayrıca müttefiklerin, işgal kuvvetlerini, polislerini ve savaş gemilerini İstanbul'dan çıkarmaları talep edilmiştir. Refet Paşa bu talepleri müttefik temsilcilerine bildirmiş, müttefik işgal kuvvetlerinin şehirden tahliyesi sırasında Türk birlikleri tarafından güvenliklerinin sağlanacağı teminatını vermiştir. Müttefik komiserleri konu ile ilgili karar alma yetkilerinin bulunmadığını belirtmiş, İstanbul'daki durum ile ilgili kendi hükûmetlerine başvurarak gerekli talimatları acil bir şekilde talep etmişlerdir. Müttefik hükûmetlerin ortak notası ile komiserlere, olağanüstü hâl ilanı ve İstanbul'un kuşatılması gibi durumlar dahil ne gerekiyorsa yapılması talimatı verilmiştir. Harington, Refet Paşa'ya gelen talimat hakkında bilgi vermiş, müttefik otoritesinin sarsılmasına müsaade edilmeyeceğini bildirmiştir. Refet Paşa, talimatların Ankara'dan geldiğini ve kendisinin ona göre hareket ettiğini belirtmiştir. Ardından gümrük vergilerinin kendi kontrolüne verilmesini talep etmiş olan Refet Paşa'ya İngilizler tarafından olumsuz yanıt verilmiş, gümrüklerin kendi kontrollerinde olacağı ifade edilmiştir. İstanbul'da yaşanan gelişmeler sonucunda gıda kıtlığı tehlikesi ortaya çıkmış ve piyasa fiyatları kısa süre içerisinde hızla yükselmiştir (*The New York Herald*, November 08, 1922). *The New York Times*'teki bir iddiaya göre müttefik devletler İngiltere, Fransa ve İtalya Kemalistlere karşı ortak tutum takınınca bundan güç alan İstanbul işgal kuvvetleri komutanları ile müttefik komiserleri bir ara Refet Paşa'yı İstanbul'dan çıkarmayı bile düşünmüş ve konuyu kendi aralarında müzakere etmişlerdir (*The New York Times*, November 08, 1922). Bir süre sonra Refet Paşa'nın İngiliz birlikleri tarafından gözaltına alındığı iddia edilmişse de bu iddianın asılsız olduğu ortaya çıkmıştır (*Chicago Tribune*, November 13, 1922).

Müttefiklerle Türklerin karşılıklı sert bildirimleri sonucunda İstanbul'da tansiyon oldukça yükseldiği halde bir tek kurşun sıkılmamış, taraflar arasında çatışma çıkmamıştır. Bu çalışmanın kapsamında değerlendirilmiş olan Amerikan basın organlarında bu süreçte temkinli bir dil tercih edildiği, ilgili basın organlarında hem müttefiklere hem Ankara Hükûmetine ait haber ve bildirimlere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu haberlerden birine göre Kemalistler İstanbul'da Refet Paşa vasıtasıyla yeni bir rejim inşa etmeyi başarmış olup müttefik komiserleri mağrur bir duruş sergiliyor olsalar da ellerinde sadece birkaç bin kişilik bir birlik ile birkaç tane savaş gemisi bulunduğu için Türklere savaş ilan etmeleri mümkün değil, üstelik Türkler bir süre önce yeniden askere alma çağrısında bulunmuşlardır. Haberin devamında Mustafa Kemal Paşa'nın, İngiltere Başbakanı Lloyd George'un iktidardan devrilmesini Türkler için bir zafer olarak yorumladığı ve böyle bir durumda İngiltere'nin yeni bir savaşı göze alamayacağını düşündüğü ileri sürülmüştür (*The Brooklyn Daily Eagle*, November 07, 1922). İngilizlere karşı artan kızgınlık sonucunda İstanbul Kasımpaşa'da iki İngiliz askeri öldürülmüş, askerlerin kimler tarafından öldürüldükleri tespit edilememişken durum İngiliz yetkililer tarafından Refet Paşa'ya bildirilmiş, Refet Paşa konuyla ilgileneyeceğini ifade etmiştir (*St. Albans Daily Messenger*, November 09, 1922). Refet Paşa, müttefik komiserlerinin tehditlerini ciddiye almadığı gibi Ankara'dan gelen talimatlar doğrultusunda onlardan yeni taleplerde bulunmuştur. Anadolu'dan gelen gıda ürünlerine konulan vergileri arttıran Refet Paşa, müttefiklerin kontrolü altındaki demiryollarının derhal Türk Hükûmetine devredilmesini talep etmiş, ayrıca Türk limanlarına giren tüm gemilerin Türk bayrağını selamlamaları gerektiğini bildirmiştir (*The Bremen Enquirer*, November 09, 1922). Ardından İstanbul'daki polis teşkilatının tamamen kendisine bağlanması gerektiğini belirtmiş olan Refet Paşa, Türk polis teşkilatı yetkilileri ile müttefik polis teşkilatı yetkililerinin katıldığı bir toplantıya iştirak etmiştir. Refet Paşa, sadece Türklerin İstanbul'un efendileri olduklarını, müttefik işgal ordusu diye bir şeyin var olmadığını ve öyle bir yapının Ankara Hükûmeti tarafından hiçbir zaman tanınmadığını, ona rağmen kendilerinin çözüm yanlısı olduklarını ve kendisinin makul bir antlaşma sağlanacağı konusunda umutlu olduğunu belirtmiştir. Refet Paşa, İstanbul'daki herkesi koruyucu tedbirler aldıklarını ve bunu başarabilecek kapasitede olduklarını ifade etmiştir. Uzun süren toplantıdan kesin bir sonuç alınamamıştır (*The New York Herald*, November 13, 1922). Daha sonra yapılmış olan başka bir toplantı sonucunda sorun çözülmüştür. Refet Paşa, müttefiklerin sadece kendi vatandaşları için koruma görevini sürdürmelerine izin vermiş, müttefiklerin aynı hakkın azınlıklar için de sağlanması talebini

ise reddetmiştir. Ayrıca Ankara'dan gelen talimatlar doğrultusunda Refet Paşa, müttefiklerin İstanbul'daki varlıklarının kabul edildiğini fakat askeri bir işgalin hiçbir zaman tanınmadığını ve asla tanınmayacağını ilan etmiştir. Refet Paşa'nın İstanbul'daki idaresi tüm dünya tarafından dikkatle takip edilmiştir. Öyle ki, İran, Afganistan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkistan, Kırım, Ukrayna ve Sovyet Rusya ülkeleri Refet Paşa'nın İstanbul'daki idaresini resmen tanıdıklarını ve bu kapsamda İstanbul'a temsilci göndereceklerini ilan etmişlerdir. Refet Paşa bir devlet başkanı gibi görülmeğe başlanmıştır artık (*The New York Times*, November 15, 1922).

Refet Paşa ile müttefik generallerinin uzlaşmaya varmaları üzerine İstanbul'da tansiyon nispeten düşmüş, şehirde düzen sağlanmıştır. Refet Paşa gümrük vergileri ile ilgili iyileştirmeler yapmış, kendisine bağlı polis teşkilatı yetkililerini çatışma çıkmaması yönünde uyarmış ve İstanbul'da bir gıda krizi yaşanmaması için çalışmıştır. Ona rağmen bazı tatsız durumlar yaşanmış, Türk polisleri şüpheli buldukları bazı şahısları gözaltına almak istediklerinde İngiliz polisleri duruma müdahale etmiş, çatışmanın eşliğinden dönmüştür. Türk yetkililer, gözaltına alınmak istenen şahısların müttefikler adına ajanlık yapmış kimseler olduklarını, o nedenle yargılanmaları gerektiğini ileri sürmüşlerdir (*Chicago Tribune*, November 13, 1922). Refet Paşa, Osmanlı Devleti tarafından Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince müttefik işgal kuvvetlerine teslim edilmiş olan silahların bulunduğu depoların çevresine güvenlik görevlilerini yerleştirmiş ve bu durum müttefiklerin tepkisini çekmiştir. Refet Paşa, müttefik satış komisyonu üyeleri dahil hiç kimsenin silah depolarına girmesine izin verilmeyeceğini, bu silahların artık kendilerine ait olduğunu duyurmuştur. Ayrıca Refet Paşa, müttefiklere göndermiş olduğu bir bildiri ile müttefiklerin sadece kendi orduları ve donanmaları ile ilgili konularla ilgilenmelerini tavsiye etmiş, bunun dışındaki yetkilerinin kesin bir şekilde sınırlandırıldığını belirtmiştir. (*Oakland Tribune*, November 17, 1922). İstanbul'da çeşitli sebeplerle yeniden gerginliğin tırmanması üzerine Refet Paşa ile müttefik generalleri arasında bir toplantı daha yapılmıştır. Refet Paşa bir kez daha İstanbul'un tam kontrolünün kazanılmış hak olarak kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Refet Paşa, şehirdeki asayiş bozdukları gerekçesiyle müttefik polislerin şehirde devriye gezmelerine müsaade edilmeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca Ankara'dan gelen talimat üzerine Amerikan gemilerinin artık Türk limanlarına girebilmek için Ankara Hükümeti vizesi almak zorunda oldukları Refet Paşa tarafından Amerikan İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Bristol'a bildirilmiştir (*Chicago Tribune*, November 21, 1922). Refet Paşa, müttefiklere ait tüm posta merkezlerinin kapatılmasını; Amerikan, İngiliz ve

Fransız okullarının Ankara Hükûmetinin kanunlarına tabi olmak şartıyla faaliyetlerine devam edebileceklerini ifade etmiştir (*The Evening Star*, November 19, 1922).

Ankara Hükûmeti, Refet Paşa'ya gönderdiği yeni bir talimatla İstanbul'un tam kontrolünü müttefiklerden ısrarla talep etmesini istemiştir. Bunun üzerine müttefik devletlerinin İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin komutanları kendi hükûmetlerine acil koduyla başvuruda bulunmuş, Lozan Konferansının bir an önce başlatılması gerektiğini bildirmişlerdir. Generallere göre aksi halde İstanbul'da genel durum her geçen gün kötüye gitmektedir ve şehirde her an isyan, kaos gibi durumlar ortaya çıkabilir. Fransız Hükûmetinden Fransız General Pelle'ye derhal cevap verilmiş, mümkün olduğunca Türklerle bir ortak yol bulunması tavsiye edilmiş, İstanbul için Fransa'nın askeri takviye gönderemeyeceği bildirilmiştir (*Chicago Tribune*, November 14, 1922). Bununla birlikte İngiltere'nin, barış imzalanmadan önce İstanbul'u boşaltmayı kabul etmeyeceği tahmin edilmiştir. İstanbul müttefik otoriteleri, şehirden ayrılmak isteyen herkes için pasaport kontrolünün kaldırılması ve gitmek isteyenlere izin verilmesi hususunu kendi aralarında görüşmüşlerdir. Böylece İstanbul Türklerle tamamen teslim edileceği zaman şehirden gidip gitmemek konusunda müttefikler suçlanamayacaklardır. Müttefik işgal kuvvetlerinin içine düştükleri zor durumun farkında olan çok sayıda gayrimüslim ile Ankara Hükûmeti aleyhinde faaliyetlerin içinde bulunmuş olan Türkler, İstanbul'dan hızlı bir şekilde ayrılmaya başlamışlardır. İngiltere elçiliği, Osmanlı rejiminin destekçileri olup aralarında eski bakanların da bulunduğu ve hayatlarının tehlikeye girebileceği düşünülmüş olan yüzlerce kişiye iltica hakkı vermiştir (*The New York Times*, November 14, 1922). İngiltere ayrıca Türkiye'de karışıklık çıkarmak için başka yollara başvurmuş, İstanbul'daki iki yüzden fazla İngiliz yanlısı Türk vatandaşı, İngiliz yetkililer tarafından İstanbul'dan Hindistan'a Hilafet propagandası yapmaları amacıyla gönderilmiştir (*The Washington Herald*, November 16, 1922).

Yaşanan gelişmelerden sonra Ankara Hükûmeti, Türkiye'ye ihanet ettiği gerekçesiyle son Osmanlı Padişahı Vahdettin'in yargılanmasına karar vermiştir. Bunun üzerine Vahdettin, İngiliz General Harington'a yazılı bir dilekçe ile başvuruda bulunarak hayatının tehlikede olduğunu, İngiltere devletine sığındığını ve bir an evvel İstanbul'dan çıkarılmasını talep etmiş, talebi uygun görülen Vahdettin, İngiliz Malaya gemisi ile İstanbul'dan kaçmıştır (*The Washington Times*, November 17, 1922; TBMMZC, 1922: 562). Refet Paşa, Vahdettin'in İstanbul'dan kaçtığını Ankara'ya bildirerek

acilen yeni bir halife seçilmesini tavsiye etmiştir. Associated Press'e verdiği bir demecinde Refet Paşa, Vahdettin'in kaçmasının kendileri için önemsiz bir mesele olduğunu, asıl sorunun, İngiliz yetkililerin bu meselede doğrudan yer alarak Türkiye'nin içişlerine karışmaları olduğunu ifade etmiştir. Açıklamasının devamında Refet Paşa, İslam hukukuna göre Vahdettin'in gayrimüslimlere sığındığı ve İslam topraklarından ayrıldığı için Hilafet üzerinde hiçbir hak iddia edemeyeceğini ve onun halifelığının tamamen sona erdiğini belirtmiştir (*New York Tribune*, November 18, 1922). Amerikan basınında, Refet Paşa'nın Vahdettin'i İstanbul'dan kaçmaya zorladığı iddia edilmiştir (*The Evening Times*, November 24, 1922).

Vahdettin İstanbul'dan kaçarken basına verdiği demeçlerle kendisinin halife olduğunu, kaçmadığını, hicret ettiğini iddia etmiştir. Halifelığın İngilizler tarafından suiistimal edilerek kargaşa çıkarılmasını engellemek isteyen Ankara Hükûmeti konuyu meclis gündemine taşımıştır. TBMM tarafından hilafet işi derhal ele alınmış ve yapılan müzakerelerden sonra Vahdettin'in yerine kuzeni Abdülmecit Efendi Halife olarak seçilmiştir. Abdülmecit, İstanbul'un önde gelen kişilerinin huzurunda, Topkapı Sarayında, kılıç kuşanma dışındaki tüm dini ritüellerin yerine getirildiği bir törenle Hilafet makamına oturmuştur. Saray Köşkünde altın ve mücevher süslemeli, gösterişli bir tahtın altında tebrikleri kabul eden Abdülmecit, ardından Cuma Namazına katılmak üzere camiye gitmiştir. Selamlık'a giderken üstü açık bir arabada Abdülmecit'in karşısına oturan Refet Paşa halkı neşe içinde selamlamıştır. Abdülmecit tahta çıkarken Osmanlı tarihinde ilk defa merasim töreninde Arapça yerine Türkçe tercih edilmiş, merasim töreninde hiçbir müttefik temsilcisi yer almamıştır (*The Washington Herald*, November 25, 1922). Kısa bir süre sonra Ankara Hükûmeti tarafından yapılan duyuruya göre Selahattin Adil Paşa İstanbul Komutanı olarak ve Adnan Adıvar İstanbul Temsilcisi olarak atanmış, Refet Paşa'ya Trakya'ya geçmesi talimatı verilmiştir. Böylece Refet Paşa'nın İstanbul'daki idaresi sona ermiştir (*Daily News*, November 23, 1922).

Sonuç

Refet Paşa, Mudanya Mütarekesi hükümleri gereğince Ankara Hükûmeti tarafından Trakya'nın teslim alınması konusunda görevlendirilmiş, Trakya'ya gitmeden önce bazı ön hazırlıkları tamamlaması amacıyla Mustafa Kemal Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'da muazzam bir törenle karşılanmış olan Refet Paşa, kısa süre içerisinde görevine başlamış ve İstanbul'da Ankara Hükûmetinin yönetimini tesis etmek için çabalamıştır. İstanbul halkı Refet Paşa'ya büyük bir ilgi

göstermiş, Refet Paşa gittiği her yerde yoğun sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Refet Paşa bir yandan İstanbul Hükümeti ve son Osmanlı Padişahı Vahdettin ile uğraşırken diğer taraftan müttefik işgal kuvvetlerinin generalleri ile baş etmek durumunda kalmıştır. İstanbul Hükümeti ve padişah ile ilgili konular bir süre Refet Paşa'yı meşgul etmiş olsa da saltanatın kaldırılmasından sonra Refet Paşa İstanbul'un askeri ve sivil idaresine el koymuştur. Refet Paşa, tüm konuşmalarında ve basın toplantılarında milletin egemenliğine vurgu yapmış, saltanatın çoktan ortadan kalktığını, hilafetin manevi hakkının TBMM'de olduğunu belirtmiştir. Refet Paşa'nın demokrasi, milli egemenlik, milletin egemenliği gibi konularla ilgili yapmış olduğu açıklamalar Amerikan basınında geniş yer bulmuştur. Refet Paşa İstanbul'da bulunduğu süre boyunca idareyi kademeli olarak ele geçirmeyi ve şehirde mevcut bürokratik yapıyı Ankara Hükümetinin yönetimine tabi kılmayı başarmıştır.

İstanbul'da bulunan işgal kuvvetlerinin komutanları ile müttefik devletlerin yüksek komiserleri, Refet Paşa'nın İstanbul'da Ankara Hükümetinin yönetimini tesis etmesinin önündeki en büyük engel olmuşlardır. Müttefik temsilcileri ile Refet Paşa arasında çok defa uzun toplantılar yapılmış, mevcut sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Refet Paşa, İstanbul'da herhangi bir işgalin Ankara Hükümeti tarafından tanınmadığını, müttefik işgal kuvvetlerinin kendileri için yok hükmünde olduğunu, dolayısıyla İstanbul'un idaresini onlarla paylaşmasının mümkün olmadığını müttefik temsilcileriyle yaptığı tüm görüşmelerinde açıkça ifade etmiştir. Müttefikler, İstanbul'daki yeni durumu kabul etmekte oldukça zorlanmışlardır. Refet Paşa ile müttefik temsilcileri arasında gerginlik yükselmiş, müttefikler kendi hükümetlerinden takviye birlikler talep etmek zorunda kalmışlardır. İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri, İstanbul için takviye kuvvet gönderemeyeceklerini bildirerek müttefik temsilcilerine Refet Paşa ile anlaşma yoluna gitmelerini tavsiye etmişlerdir. Refet Paşa, İstanbul'da Ankara Hükümetinin askeri ve sivil yönetimini başarıyla yerleştirmiş, tüm kurumların kendisine bağlanmasını başarmıştır. Müttefikler Refet Paşa'nın idaresini kabul etmek zorunda kaldıkları gibi Ankara Hükümeti vasıtasıyla Refet Paşa tarafından öne sürülen hemen tüm şartları kabul etmek durumunda kalmışlardır. Refet Paşa'nın başarısı dünyanın her tarafından takip edilmiş, bazı devletler Refet Paşa'yı devlet başkanı olarak kabul etmiş ve onun nezdinde İstanbul'da elçilik açacaklarını duyurmuşlardır.

Refet Paşa İstanbul'da bulunduğu süre boyunca son Osmanlı Hükûmeti istifa etmiş, son Osmanlı Padişahı İstanbul'u terk ederek kaçmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Refet Paşa idaresindeki İstanbul'da daha önce Ankara Hükûmeti aleyhindeki faaliyetlerde yer almış olan Müslim gayrimüslim kim varsa şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu kişilerden bazıları yurt dışına kaçarken bazıları müttefik devletlere iltica etmiştir. Millî Mücadele döneminde Batı Anadolu'daki Yunan işgaline yardım etmiş olan Rum ve Ermeniler topluca İstanbul'dan kaçtıkları gibi onlardan kalan mallara Refet Paşa komutasındaki birlikler tarafından el konmuştur. Refet Paşa, limanlara ve gümrük vergilerine el koyarak Ankara Hükûmeti için yeni gelir kaynakları oluşturmuş, müttefikler tarafından Osmanlı ordusundan gasp edilmiş olan silahların bulunduğu depoları kontrol altına almıştır. Amerikan basınında yer almış olan haber ve yazılara göre Refet Paşa İstanbul'da bulunduğu süre boyunca çok başarılı bir yönetim sergilemiş, şehirdeki tüm taraflarla Ankara Hükûmetinin hakimiyetinin tanınması şartıyla iyi ilişkiler kurmuş, şehirde düzeni sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

Refet Bele Tercüme-i Hal Varakası, TBMM V. Dönem, Sicil No: 176, TBMM Arşivi.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, 3. Yasama Yılı, 23. Cilt, 117. Birleşim, s. 341-342.

TBMMZC, 1. Dönem, 3. Yasaman Yılı, 24. Cilt, 140. Birleşim, s. 562-566.

Gazeteler

Allied Force Ready for Constantinople, Powers Tell Commissioners to Institute State of Siege if Needed, *The New York Herald*, New York, November 08, 1922, p.13.

Allied Generals and Turk Nationalists Still at Loggerheads on the Question, *Burlington Daily News*, Vermont, October 24, 1922, p.1.

Allies and Kemalists Deadlocked on Police, Rafet Pasha Insists on Control in Constantinople, *The New York Herald*, New York, November 13, 1922, p. 6.

Allies and Turks Still Argue, *Chicago Tribune*, Illinois, November 21, 1922, p. 2.

Allies Insist They Must Land at Rodosto, *Greenfield Daily Recorder*, Massachusetts, October 24, 1922, p. 1.

AMERİKAN BASININDA ANKARA HÜKÜMETİ TEMSİLCİSİ
REFET PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ YÖNETİMİ

- Allies Show Vigor in Constantinople, *The New York Times*, New York, November 08, 1922, p. 17.
- Allies Tell Pasha Control is Theirs, Sharp Words are Passed, *Salina Evening Journal*, Kansas, November 07, 1922, p. 1.
- Anadolu Muzaffer İslam Ordusunun Mümessil-i Zisatveti Refet Paşa Dün Dar'ül-Hilafeye Geldi, *Tevhid-i Efkar*, 20 Ekim 1922, s. 1.
- Angora Government Decides Mohammed has Betrayed His Country, *The Washington Times*, Washington, November 17, 1922, p. 2.
- Angora Officials Refuse to Honor Debts of Sultan, *St. Joseph Gazette*, Missouri, October 27, 1922, p. 1.
- Angora Tells Governor of Constantinople to Insist on Full Control, *The New York Times*, New York, November 14, 1922, p. 1.
- British Soldiers Killed, Two Assassinated During Night, *St. Albans Daily Messenger*, Vermont, November 09, 1922, p. 1.
- Dün İstanbul Refet Paşa'ya Emsali Görülmemiş Bir İstikbal Merasimi Yapmıştır, *Vakit*, 20 Ekim 1922, s. 1.
- Economic Situation Grows Worse, *The New York Times*, New York, November 14, 1922, p. 1.
- Effendi Succeeds Mohammed VI as Caliph in Turkey, *The Evening Star*, Washington, November 19, 1922, p. 1.
- Feridun Kandemir, "Refet Paşanın İstanbul'a Gelişi" *Resimli Tarih Mecmuası*, 1954, S. 52, ss.3012-3015.
- Frank Wills, "Tension Relaxes" *Chicago Tribune*, Illinois, November 13, 1922, p. 1.
- Gendarmes Moving to Thracian Area, Kemal Leader Enters Protest, *The State*, South Carolina, October 30, 1922, p. 2.
- Generals Tell Rafet Pasha in Sharp Interview That Allies will not Quit Constantinople, *Asbury Park Evening Press*, New Jersey, November 07, 1922, p. 1.
- Government of the Sultan Gets Sound Snubbing, *The Johnson City Staff*, Tennessee, October 20, 1922, p. 5.
- Henry Wales, "Generals Beg Allies to Rush Turkish Peace" *Chicago Tribune*, Illinois, November 14, 1922, p. 1.
- I Bring You Independence, Says Official in Speech; Thousands Line Streets, *New York Tribune*, New York, October 20, 1922, p. 3.

- Kemalist Gendarmerie is at Constantinople, Reach There in spite of Orders to Remain Away, *Altoona Tribune*, Pennsylvania, October 19, 1922, p. 1.
- Kemalist Snubs Sultan's Regime, *The Knoxville Sentinel*, Tennessee, October 20, 1922, p. 15.
- Kemalists Violate Peace, Seize Constantinople and Orders Allies to Evacuate, *The Palm Beach Post*, Florida, November 06, 1922, p. 1.
- Measures to Protect Thrace, Plan Triumphal Entry, *The Hartford Courant*, Connecticut, October 16, 1922, p. 2.
- Midweek Pictorial*, New York, November 16, 1922, Vol. 16, Iss. 12.
- Ministry of Sultan Quits, Nationalist Government Takes Control, *The Journal and Tribune*, Tennessee, November 06, 1922, p. 1.
- New Turkish Crisis Seen, *The Bremen Enquirer*, Indiana, November 09, 1922, p. 2.
- Procrastinating Over Dynamite, *The Brooklyn Daily Eagle*, New York, November 07, 1922, p. 6.
- Rafet Gets Plain Words from British, *The Selma Times-Journal*, Alabama, November 07, 1922, p. 1.
- Rafet Pasha has Audience with Sultan, *The North Adams Transcript*, Massachusetts, October 30, 1922, p. 1.
- Rafet Pasha has Policy of Annoyance, *Oakland Tribune*, California, November 17, 1922, p. 1.
- Rafet Pasha Reception, *The Bangor Daily News*, Maine, October 19, 1922, p. 16.
- Rafet Pasha Refused Permit to Cross Capital on Way into Eastern Thrace, *Reno Evening Gazette*, Nevada, October 24, 1922, p. 1.
- Rafet Pasha Rules in Constantinople, *The Evening Times*, Pennsylvania, November 24, 1922, p. 1., "Constantinople Now Ruled by Rafet Pasha" *The Omaha Bee*, Nebraska, November 28, 1922, p. 2.
- Rafet Pasha Says Nationalists Have Most Powerful Army of World, *The Asheville Citizen*, North Carolina, October 21, 1922, p. 5.
- Rafet Tells Aims of Democratic Turkey, first Governor of Constantinople Grants Interview, *The Commercial Appeal*, Tennessee, November 07, 1922, p. 20.
- Refet Paşa, *Sabah*, 13 Ekim 1922, s. 1.
- Refet Pasha Replaced, *Daily News*, New York, November 23, 1922, p. 3.
- Report Ali Hanged, *The Topeka State Journal*, Kansas, November 07, 1922, p. 3.

AMERİKAN BASININDA ANKARA HÜKÜMETİ TEMSİLCİSİ
REFET PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ YÖNETİMİ

- Report British Arrest Rafet, *Chicago Tribune*, Illinois, November 13, 1922, p. 2.
- Restless Night in Constantinople, Celebration in Honor of Rafet Pasha was Boisterous and Believed Dangerous, *The Evansville Journal*, Indiana, October 24, 1922, p. 9.
- Rope Threat Speeds Turk Cabinet to Quit, *The Philadelphia Inquirer*, Philadelphia, November 06, 1922, p. 1.
- Sensation in Near East Situation, *The Sumter Daily Item*, South Carolina, November 06, 1922, p. 1.
- Sheridan, Clare, "Moslem Nationalist Fervor Regarded as Nemesis for British" *The Courier-Journal*, Kentucky, November 14, 1922, p. 8.
- Situation Strained, Kemalists Seize Five Neutral Zone Towns, *The New York Herald*, New York, November 05, 1922, p. 19.
- Stamboul Radiant when Turks Enter, Show Some Alarm at Return of Turk to Europe Stronger Than Ever, *The New York Herald*, New York, October 20, 1922, p. 4.
- Sultan and Cabinet Defy Nationalists, *The Philadelphia Inquirer*, Philadelphia, November 05, 1922, p. 2.
- Sultan Keeps Throne, *Lawrence Daily Journal-World*, Kansas, October 31, 1922, p. 1.
- Sultan Only Religious Chief, Democracy of Turkey is Pledged in Refet's Scorn, *Dayton Daily News*, Ohio, October 25, 1922 p. 9.
- Sultan Snubbed by Kemal Envoy, Rafet Pasha Recognizes no Grand Vizier, *The Chattanooga News*, Tennessee, October 20, 1922, p. 22.
- Sultan to Retain Throne, *The Casper Daily Tribune*, Wyoming, October 31, 1922, p. 1.
- Sultan's Cousin Becomes Caliph, Turks Install Abdul Medjid Amid Picturesque Ceremonies, *The Washington Herald*, Washington, November 25, 1922, p. 1.
- Tension is Relaxed in Constantinople, Kemalists Concede Certain Police Rights to Allies, *The New York Times*, New York, November 15, 1922, p. 3.
- The Illustrated London News*, London, November 04, 1922, Vol. 161, Iss. 4359.
- The Near East Situation Clears Up, *The Scioto Gazette*, Ohio, October 24, 1922, p. 8.
- The New Turkish Military Governor, *Norwich Bulletin*, Connecticut, October 23, 1922, p. 1.

- Turk Army to Enter Capital Tomorrow, *The Morning Press*, Pennsylvania, October 16, 1922, p. 4.
- Turk Demand Full Liberty, *Chicago Tribune*, Illinois, October 29, 1922, p.16.
- Turkey in Serious Disorder, Constantinople in Hands of Nationalists; Allied Soldiers are Ordered out, *The Bristol Herald Courier*, Virginia-Tennessee, November 06, 1922, p. 1.
- Turks are Planning Big Celebration in Rafet Pasha's Honor, *Morning Examiner*, Oklahoma, October 19, 1922, p. 5.
- Turks Demand Allies Retire, Nationalists Order All Foreign Troops to Withdraw from Constantinople, *The Brattleboro Daily Reformer*, Vermont, November 06, 1922, p. 5.
- Turks Demand Allies Withdraw Warships, *The Washington Herald*, Washington, November 16, 1922, p. 2.
- Turks Promise to Preserve Order, *The Meriden Daily Journal*, Connecticut, October 21, 1922, p. 1.
- Turks Seize Constantinople, Archives Transferred, *The Minneapolis Morning Tribune*, Minneapolis, November 06, 1922, p. 1.
- Turks Seize Constantinople, Archives Transferred, *The Minneapolis Morning Tribune*, Minneapolis, November 06, 1922, p. 1.
- Turks to Call on British to Yield Sultan for His Trial, *New York Tribune*, New York, November 18, 1922, p. 1.
- Turks to Peril Constantinople if Peace Fails, *The Minneapolis Sunday Tribune*, Minneapolis, October 22, 1922, p. 12.
- U. S. Minister Approves the Action Taken, *The Miami News*, Florida, August 10, 1921, p. 1.
- Vicar Sees Rafet Pasha, *The Commercial Appeal*, Tennessee, October 22, 1922, p. 14.
- Words That Cut to the Quick, *The Wilkes-Barre Record*, Pennsylvania, October 23, 1922, p. 8.

Araştırma Eserler

- ASLAN, Betül (2002), "Saltanatın Kaldırılmasının İstanbul'daki Yankıları" *Bellekten*, LXVI.245, 95-121.
- ATATÜRK, Kemal (1927), *Nutuk*, Kültür Bakanlığı, Ankara.

AMERİKAN BASININDA ANKARA HÜKÜMETİ TEMSİLCİSİ
REFET PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ YÖNETİMİ

- AYDOĞAN, Erdal (2001), “Tümgeneral Arif Hikmet Gerçekçi'nin Günlüğünde Refet Paşa'nın İstanbul'a Gidişi, Karşılması ve İstanbul'daki İlk Günleri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 27-28, 258.
- GÜLLÜ, Ramazan Erhan (2017), “Saltanatın Kaldırılmasının Ardından İstanbul Bürokrasisinin TBMM Hükümeti'ne Bağlanma Süreci ve İstanbul Türklüğü'nün Muhafazası Tartışmaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116.228, 119-144.
- HARINGTON, Charles (1941), *Tim Harington Looks Back*, Wyman & Sons, London.
- MUTLU, Cengiz (2021), “Refet Paşa'nın TBMM Hükümeti Adına Yönetimi Devralmak İçin İstanbul'a Gelişi ve Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 103, 1-34.
- PRICE, Clair (1923), *The Rebirth of Turkey*, Thomas Seltzer, New York.
- SAFA, Peyami (T.Y.), *İstanbul'un İlk Şerefli Mümessili Refet Paşa*, Urganya Matbaası, İstanbul.
- SARIHAN, Zeki (1996), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV (Açıklamalı Kronoloji) Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılışına (23 Ağustos 1921-20 Kasım 1922)*, TTK Basımevi, Ankara.